

**POSTPROCESO
TEATRO
TEORIJA
IR
PRAKTIKA**

TOMAS LAGŪNAVIČIUS

*Postproceso teatro teorija
ir praktika*

Knygos autorius Tomas Lagūnavičius

ISBN 978-609-8349-46-7

2026

Turinys

Įvadas	6
1 SKYRIUS. TEATRAS KAIP PERFORMATYVI IR POSTDRAMINĖ PRAKTIKA	7
1.1 Teatras kaip performatyvi patirtis ir postdraminė perspektyva	7
1.2 Performanso filosofijos kontekstas	9
1.3 Lagūnavičiaus teatro sistema kaip postproceso fenomenas	10
1.4 Tyrimo tikslas, svarba ir struktūra	11
2 SKYRIUS. TOMAS LAGŪNAVIČIUS: GYVENIMAS, KŪRYBA IR TEATRO RAIDA	12
2.1 Biografija ir meninė aplinka	12
2.2 Kūrybos pradžia ir postproceso teatro ištakos	13
2.3 Kūrybos kryptys ir teatro tipai	14
2.4 Filosofinės ir menotyrinės įžvalgos	16
2.5 Išvados	17
3 SKYRIUS. TEATRAS, PERFORMANSAS IR POSTPROCESO PARADIGMA: TEORINIS PAGRINDAS	18
3.1 Įvadas į postproceso paradigmą	18
3.2 Teatras ir performansas: nuo Aristotelio iki postdraminio teatro	19
3.3 Postdraminis ir postproceso teatras	20
3.4 Filosofinis kontekstas	21
3.5 Teatrologinis kontekstas	22
3.6 Literatūriniai ir praktiniai pavyzdžiai	23
3.7 Išvados	24
4 SKYRIUS. TEATRO FORMŲ ĮVAIROVĖ LAGŪNAVIČIAUS KONCEPCIJOJE	25
4.1 Lagūnavičiaus teatro tipologija (apžvalga)	25
4.2 Morfologinis teatras	26
4.3 Integratyvus teatras	27
4.4 Teatro kritiko teatras	28
4.5 Mizanscenų teatras	29
4.6 Postritualinis teatras	30
4.7 Neo-fluksuso teatras	31
4.8 Postimersinis teatras	32
4.9 Postsimultaninio teatro teatras	33
4.10 Išvados	34

5 SKYRIUS. SPEKTAKLIŲ ANALIZĖ IR PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI	35
5.1 Spektaklių analizė ir praktinė metodika	35
5.2 Morfologinio teatro spektakliai	36
5.3 Integratyvaus teatro spektakliai	37
5.4 Teatro kritiko teatro spektakliai	38
5.5 Mizanscenų teatro spektakliai	39
5.6 Postritualinio teatro spektakliai	40
5.7 Neo-fluksuso teatro spektakliai	41
5.8 Postimersinio teatro spektakliai	42
5.9 Postsimultaninio teatro spektakliai	43
5.10 Išvados	44
6 SKYRIUS. TEATRO TIPOLOGIJOS INTEGRACIJA IR METODOLOGINĖS REKOMENDACIJOS	45
6.1 Įvadas	45
6.2 Tipologijų integracijos principai	46
6.3 Metodologinės rekomendacijos režisieriams	47
6.4 Metodologinės rekomendacijos aktoriams	48
6.5 Metodologinės rekomendacijos menotyrininkams	49
6.6 Integracijos schema	50
6.7 Praktinis pavyzdys: „Integruotas postproceso spektaklis“	51
6.8 Išvados ir rekomendacijos	52
7 SKYRIUS. IŠVADOS, SINTEZĖ IR AKADEMINĖS REKOMENDACIJOS	53
7.1 Baigiamosios išvados ir metodologinės gairės	53
7.2 Tipologijų sintezė ir sąveika	54
7.3 Filosofinės ir menotyrinės refleksijos	55
7.4 Praktinės akademinės rekomendacijos	56
7.5 Strateginės rekomendacijos akademeinei publikacijai	57
7.6 Baigiamoji sintezė	58
Pabaiga	59
Literatūra	60

Įvadas

Teatras, kaip gyvas ir nuolat kintantis meno laukas, per visą savo istoriją liudija nuolatinę įtampą tarp tradicijos ir inovacijos. Nuo klasikinės dramos, grindžiamos aristoteline siužeto, veikėjo ir mimetinės reprezentacijos samprata, iki šiuolaikinių performatyviųjų praktikų, teatras išgyveno esmines transformacijas, kurios pakeitė ne tik jo formą, bet ir pačią ontologinę prigimtį. XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje išryškėję postdraminio teatro procesai, kuriuos konceptualizavo Hansas-Thiesas Lehmannas, atvėrė naujas galimybes teatrui egzistuoti už tradicinio naratyvo ribų, akcentuojant veiksmą, patirtį ir žiūrovo įtraukimą kaip pagrindinius kūrybos elementus.

Šiame kontekste Tomo Lagūnavičiaus plėtojama postproceso teatro koncepcija žymi tolesnį teatro mąstymo poslinkį – nuo rezultato link proceso, nuo reprezentacijos link vyksmo, nuo uždaro kūrinio struktūros link atviros, kintančios ir santykinės sistemos. Postproceso teatras ne tik perima postdraminio teatro principus, bet ir juos radikalizuoja, siūlydamas naują teatro suvokimo paradigmą, kurioje kūrinys neegzistuoja kaip baigtinis objektas, bet kaip nuolatinė sąveika tarp skirtingų elementų: kūno, erdvės, laiko, žiūrovo ir konteksto.

Monografija „Postproceso teatro teorija ir praktika“ siekia nuosekliai atskleisti šios koncepcijos teorinius pagrindus ir praktines implikacijas. Joje analizuojamos Lagūnavičiaus suformuluotos teatro rūšys – morfologinis, postsimultaninis ir kitos – kaip alternatyvios teatro organizavimo formos, kurios plečia teatro kaip meno ribas ir peržengia disciplininius apibrėžimus. Šios rūšys suvokiamos ne kaip uždaros kategorijos, bet kaip dinamiškos struktūros, leidžiančios kurti naujus santykius tarp scenos ir žiūrovo, tarp veiksmo ir jo suvokimo.

Svarbi vieta šioje knygoje skiriama žiūrovo vaidmens permąstymui. Postproceso teatre žiūrovas nebėra pasyvus stebėtojas ar interpretatorius – jis tampa aktyviu dalyviu, kuriančiu prasmes kartu su performansu. Tokiu būdu teatras transformuojasi į bendrakūrybinę erdvę, kurioje kiekvienas įvykis yra unikalus ir nepakartojamas, o prasmė gimsta ne iš anksto nustatytoje struktūroje, bet pačiame vyksmo procese.

Ši monografija kviečia ne tik pažinti postproceso teatro teoriją, bet ir permąstyti pačią teatro esmę: kas yra teatras šiandien, kokias ribas jis peržengia ir kokias naujas patirties formas jis gali pasiūlyti. Tai bandymas ne tik aprašyti naują teatro kryptį, bet ir įtvirtinti ją platesniame šiuolaikinės kultūros ir meno diskurse, kuriame procesualumas, atvirumas ir dalyvavimas tampa esminėmis kūrybos sąlygomis.

1 SKYRIUS.

TEATRAS KAIP PERFORMATYVI IR POSTDRAMINĖ PRAKTIKA

1.1 Teatras kaip performatyvi patirtis ir postdraminė perspektyva

Teatras šiuolaikinėje teorijoje vis dažniau suvokiamas ne kaip reprezentacinė struktūra, bet kaip performatyvi patirtis, kurios esmė glūdi pačiame vyksme. Performatyvumas čia tampa ne papildoma teatro savybe, o jo ontologiniu pagrindu: teatras egzistuoja tik tada, kai yra atliekamas ir patiriamas. Tai reiškia, kad kūrinio prasmė nėra iš anksto užkoduota dramaturgijoje ar režisūrinėje koncepcijoje – ji atsiranda gyvoje sąveikoje tarp aktoriaus, erdvės ir žiūrovo. Tokia samprata iš esmės transformuoja teatro suvokimą: jis tampa ne objektišku kūriniu, o efemerišku, nuolat kintančiu įvykiu.

Performatyvumo idėją reikšmingai išplėtojo Richardas Schechneris, pabrėžęs, kad performansas yra ne tik meninis aktas, bet ir socialinis veiksmas, kurio reikšmė gimsta santykiuose su auditorija ir kontekstu. Šiame santykiuose teatras įgyja sociokultūrinį matmenį – jis ne tik atspindi tikrovę, bet ir ją kuria, transformuoja, permąsto. Todėl performansas gali būti suvokiamas kaip procesas, kuriame dalyvauja ne tik atlikėjai, bet ir žiūrovai, erdvė bei platesnės kultūrinės struktūros.

Ši teorinė kryptis glaudžiai siejasi su postdraminio teatro samprata, kurią išplėtojo Hansas-Thiesas Lehmannas. Postdraminis teatras atsisako tradicinės dramaturginės hierarchijos, kurioje tekstas yra pagrindinis prasmės šaltinis, ir orientuojasi į performatyvinį efektą, kylantį iš sceninių elementų sąveikos. Čia svarbiausia tampa ne tai, „kas pasakojama“, o tai, „kas vyksta“ – kaip kūnas juda erdvėje, kaip kuriamas garsinis ir vizualinis laukas, kaip žiūrovas įtraukiamas į patirties procesą. Tokiu būdu teatras tampa daugiaplanė semiotinė sistema, kurioje prasmės generuojamos ne vien kalbiniais ženklais, bet ir vizualiniais, akustiniais, kinetiniais bei erdviniais kodais.

Ši semiotinė teatro samprata ypač ryškiai atsiskleidžia Tomo Lagūnavičiaus plėtojamoje morfologinio teatro koncepcijoje. Joje teatro elementai – kūnas, erdvė, laikas, garsas – suvokiami kaip savarankiški struktūriniai vienetai, turintys savo vidinę logiką ir gebėjimą generuoti prasmes nepriklausomai nuo siužeto. Tokiu būdu teatras išsilaisvina iš naratyvinės priklausomybės ir tampa atvira struktūra, kurioje reikšmės formuojasi per elementų tarpusavio santykius ir jų dinamiką.

Apibendrinant galima teigti, kad performatyvumo ir postdraminės perspektyvos sankirta leidžia teatrą suvokti kaip gyvą, procesualų ir daugiasluoksnį fenomeną. Tai teatras, kuriame patirtis yra svarbesnė už reprezentaciją, o prasmė – ne duotybė, bet nuolatinio kūrimo rezultatas. Tokia prieiga ne tik plečia teatro teorines ribas, bet ir atveria naujas galimybes praktikai, kurioje kiekvienas performansas tampa unikaliu, nepakartojamu įvykiu.

1.2 Performanso filosofijos kontekstas

Performanso filosofijos kontekste teatras ir performansas suvokiami kaip atviri, daugiasluoksniai reiškiniai, kuriems nėra vienos viską apaiškinančios teorijos. Skirtingos teorinės kryptys sutaria bent dėl vieno esminio klausimo: kas yra prasmė performanse ir koku būdu ji atsiranda. Šis klausimas nukreipia dėmesį nuo kūrinio kaip užbaigto objekto prie kūrinio kaip proceso, kuriame reikšmė nėra iš anksto nustatyta, bet formuojasi paties vyksmo metu.

Performanso teorijoje performatyvumas reiškia gerokai daugiau nei vaidybą ar sceninį atlikimą. Jis apima simbolinių veiksmų kūrimą, kurie gali išryškinti kultūrinius, socialinius ar net pašmoninius aspektus. Tokie veiksmai dažnai veikia ne per tiesioginę reprezentaciją, bet per sugestiją, asociacijas ir patirtinį poveikį. Šiame kontekste performansas tampa erdve, kurioje kuriami ir permąstomi reikšmių tinklai, o žiūrovas įtraukiamas į aktyvų interpretacijos procesą.

Toks požiūris leidžia radikaliai pergaltoti teatro praktiką, ypač tada, kai ji peržengia tradicinės scenos, dramaturgijos ir reprezentacijos ribas. Teatras čia neapsiriboja fikcijos atkūrimu ar siužeto perteikimu – jis tampa įvykiu, kuris vyksta tarp kūrėjo, atlikėjo, erdvės ir auditorijos. Ši sąveika yra nestabili, nuolat kintanti, todėl kiekvienas performansas yra unikalūs ir nepakartojamas.

Šią mintį papildo Maco Wellmano įžvalgos apie teatrą kaip atvirą sistemą. Jo požiūriu, teatras egzistuoja kaip dinamiškas sąveikos laukas, kuriame laikas, erdvė ir žiūrovo patirtis susijungia į daugiareikšmį procesą. Prasmė šiame lauke nėra tiesiogiai perduodama – ji atsiranda fragmentiškai, netiesiogiai, per individualias patirtis ir interpretacijas. Tokia teatro samprata pabrėžia ne stabilumą, o kintamumą, ne aiškumą, o daugiaprasmiškumą.

Apibendrinant galima teigti, kad performanso filosofija skatina suvokti teatrą kaip nuolatinio vyksmo ir reikšmės kūrimo procesą. Tai erdvė, kurioje susikerta skirtingi kontekstai, patirtys ir interpretacijos, o prasmė niekada nėra galutinė – ji visada yra tapsmo būsenoje.

1.3 Lagūnavičiaus teatro sistema kaip postproceso fenomenas

Tomo Lagūnavičiaus teatro sistema gali būti suvokiama kaip nuoseklus postproceso fenomenas, kuriame susilieja teorinė refleksija ir praktinė kūryba. Tomas Lagūnavičius šiame kontekste iškylo ne tik kaip režisierius ar praktikas, bet ir kaip savitos teatro mąstymo krypties kūrėjas, siekiantis konceptualiai išplėtoti šiuolaikinio teatro ribas. Jo darbuose formuluojami nauji teatriniai modeliai remiasi performatyvumo ir postdraminio teatro principais, tačiau kartu juos transformuoja į konkrečias stilistines ir metodologines sistemas.

Tomas Lagūnavičiaus publikacijoje „Postpostmodernaus ir morfologinio teatro režisūra. Praktika“ (2015) pristatoma nuosekli teatro kūrimo prieiga, orientuota ne į tradicinį dramaturginį naratyvą, bet į struktūrinių elementų sąveiką. Čia teatras suvokiamas kaip procesas, kuriame kūno, erdvės, laiko, garso ir vaizdo elementai veikia kaip lygiaverčiai komponentai. Tokia prieiga skatina režisierius ir aktorius atsisakyti hierarchinių kūrybos modelių ir kurti spektaklius, paremtus atvira, kintančia struktūra.

Ši sistema glaudžiai siejasi su postmodernizmo kritika teatro srityje. Tomas Lagūnavičius atmeta vien tik siužeto ar teksto dominavimą ir siūlo teatrą suvokti kaip daugiasluoksnę semiotinę ir performatyvinę patirtį. Tai reiškia, kad prasmė spektaklyje nėra centralizuota ar vienareikšmė – ji atsiranda iš skirtingų elementų sąveikos ir jų santykio su žiūrovu. Tokiu būdu teatras tampa ne reprezentacijos erdve, bet gyvu vyksmu, kuriame reikšmės nuolat kuriamos ir perkonstruojamos.

Postproceso aspektas Tomas Lagūnavičiaus sistemoje pasireiškia per nuolatinį kūrinio atvirumą ir nebaigtinumą. Spektaklis čia nėra galutinis produktas, bet procesas, kuris gali kisti priklausomai nuo konteksto, erdvės ar auditorijos. Žiūrovas šiame procese įgyja aktyvų vaidmenį – jis tampa ne tik stebėtoju, bet ir prasių kūrėju, dalyvaujančiu performatyvinėje situacijoje. Tai iš esmės keičia tradicinį teatro komunikacijos modelį ir perkelia akcentą į bendrakūrybą.

Tokiu būdu Tomas Lagūnavičiaus teatro sistema įsiliesia į platesnį postdraminio teatro lauką, tačiau kartu jį papildo savita tipologija ir metodologija. Jo siūlomi modeliai leidžia teatrą suvokti kaip dinamišką, daugiareikšmį ir nuolat besiformuojantį reiškinį, kuriame svarbiausia yra ne galutinis rezultatas, o pats kūrybinis procesas ir jo metu atsirandančios patirtys.

1.4 Tyrimo tikslas, svarba ir struktūra

Tyrimo svarba šiame darbe kyla iš poreikio nuosekliai apmąstyti ir konceptualizuoti šiuolaikines teatro transformacijas, kurios vis labiau tolsta nuo tradicinio dramaturginio modelio ir krypta link performatyvumo, procesualumo bei atvirų reikšmių kūrimo. Tomo Lagūnavičiaus plėtojama teatro sistema šiuo požiūriu yra reikšminga ne tik kaip praktinė kūrybos metodika, bet ir kaip teorinis indėlis į šiuolaikinę teatro mintį. Todėl ši monografija siekia neapsiriboti aprašomuoju lygmeniu, bet pateikti nuoseklų filosofinį, semiotinį ir teatrinį šios sistemos pagrindimą.

Pagrindinis knygos tikslas – teoriškai išgryninti ir apibrėžti Tomas Lagūnavičiaus teatro tipologiją, kuri remiasi postproceso ir postdraminio teatro sampratomis. Ši tipologija analizuojama ne kaip uždara klasifikacinė sistema, bet kaip dinamiškas modelis, leidžiantis suprasti skirtingas teatro formas ir jų veikimo principus. Kartu siekiama parodyti, kaip šie teoriniai modeliai funkcionuoja praktikoje, analizuojant konkrečius spektaklių pavyzdžius kaip gyvus, kintančius ir patirtinius atvejus.

Svarbi tyrimo dalis – šių praktikų susiejimas su platesniais teatro filosofijos, performanso teorijos ir semiotikos kontekstais. Remiantis tiek klasikiniais, tiek šiuolaikiniais autoriais, siekiama atskleisti, kad Tomas Lagūnavičiaus sistema nėra izoliuotas reiškinys, bet įsiterpia į platesnį intelektualinį lauką, kuriame svarstomi performatyvumo, reikšmės kūrimo ir žiūrovo vaidmens klausimai. Tokiu būdu monografija tampa tarpdalykiniu tyrimu, jungiančiu teoriją ir praktiką.

Knygos struktūra orientuota į nuoseklų skaitytojo įvedimą į nagrinėjamą problematiką: nuo bendrųjų teatro ir performanso teorinių prielaidų pereinama prie Tomo Lagūnavičiaus sistemos analizės ir jos praktinių pavyzdžių. Toks struktūrinis principas leidžia ne tik suprasti atskirus teatro tipus, bet ir įžvelgti jų tarpusavio ryšius bei vietą šiuolaikinio teatro kontekste.

Galiausiai, ši monografija siekia sukurti aiškią ir konceptualiai pagrįstą teatrinę kalbą, kuri būtų naudinga ne tik akademiniam diskursui, bet ir praktiniam teatro laukui – režisieriams, aktoriams, teatrologams bei meno tyrinėtojams. Šis įvadas kviečia skaitytoją į gilesnę refleksiją apie tai, kas yra teatras Tomo Lagūnavičiaus koncepcijoje, ir kokios filosofinės, performatyvinės bei teorinės idėjos formuoja šį požiūrį šiuolaikinėje performatyvios kultūros erdvėje.

2 SKYRIUS.

TOMAS LAGŪNAVIČIUS: GYVENIMAS, KŪRYBA IR TEATRO RAIDA

2.1 Biografija ir meninė aplinka

Tomas Lagūnavičius – šiuolaikinio Lietuvos teatro kūrėjas ir mąstytojas, kurio meninė raida susiformavo XX a. pabaigos kultūrinių pokyčių laikotarpiu. Tai buvo metas, kai Lietuvos teatras išgyveno esminę transformaciją: nuo sovietmečiu dominavusių dramaturginių ir reprezentacinių modelių pereita prie atviresnių, eksperimentinių ir performatyvių formų. Ši aplinka sudarė sąlygas formuotis naujam teatro suvokimui, kuriame svarbia tampa ne tik tekstas ar siužetas, bet ir pats kūrybinis procesas.

Studijuodamas teatro meną, Tomas Lagūnavičius palaipsniui plėtė savo interesų lauką – gilinosi į performansą, vizualinį meną ir tarpdisciplinines praktikas. Šios patirtys leido jam atsitraukti nuo tradicinio teatro modelio ir ieškoti naujų kūrybinių principų. Būtent šių paieškų pagrindu formavosi jo postproceso teatro paradigma, kurioje teatras suvokiamas kaip atvira, kintanti ir įvairių elementų sąveika grindžiama sistema.

Tomas Lagūnavičiaus meninę pasauležiūrą reikšmingai veikė Europos avangardo tradicijos. Tokios kryptys kaip fluksusas, Bertolt Brecht epinis teatras bei vėlesnės postdraminės praktikos skatino permąstyti teatro paskirtį ir formas. Iš šių įtakų jis perėmė kritinį požiūrį į reprezentaciją, atsisakymą griežtos dramaturginės struktūros ir dėmesį žiūrovo vaidmeniui kaip aktyviam dalyviui.

Svarbią teorinę atramą šiai kryptčiai suteikia ir Richard Schechner performanso samprata. Schechneris pabrėžia, kad performansas yra ne tik estetinis, bet ir socialinis veiksmas, kuriame dalyvauja tiek atlikėjai, tiek auditorija. Tokia prieiga leidžia teatrą suvokti kaip bendrakūrybinį procesą, kuriame reikšmės atsiranda per sąveiką, o ne vien per iš anksto sukurtą tekstą.

Ši perspektyva tapo esmine T. Lagūnavičiaus kūrybinio mąstymo dalimi. Jo darbuose nuosekliai siekiama įtraukti žiūrovą į kūrybinį vyksmą, paverčiant teatrą ne stebėjimo objektu, bet patirtine erdve. Taip teatras transformuojamas į performatyvų, semiotiškai turtingą lauką, kuriame prasmė kuriama čia ir dabar – per gyvą santykį tarp kūrėjo, atlikėjo ir auditorijos.

2.2 Kūrybos pradžia ir postproceso teatro ištakos

Tomas Lagūnavičiaus kūrybinis kelias prasidėjo nuo tradicinių teatro praktikų – vaidybos ir režisūros, grindžiamų dramaturgine logika ir sceninės reprezentacijos principais. Tačiau gana anksti jis ėmė ieškoti alternatyvių raiškos būdų, eksperimentuodamas su erdvės, laiko, judesio ir objekto tarpusavio santykiais. Šios paieškos žymėjo posūkį nuo klasikinio teatro modelio link atviresnės, procesualios ir performatyvios kūrybos sampratos.

Esminiu lūžio tašku tapo XX a. pabaigoje įkurtas „Post Proceso“ teatras, kuris veikė kaip kūrybinė laboratorija. Joje buvo plėtojamos naujos teatro formos, orientuotos ne į dramaturginio teksto interpretaciją, bet į sceninių elementų sąveiką ir jų poveikį žiūrovui. Šioje erdvėje teatras buvo suvokiamas kaip dinamiškas vyksmas, kuriame svarbiausias tampa ne siužetas, o performatyvus santykis tarp aktoriaus, žiūrovo ir scenos struktūrų.

Formuodamas postproceso teatro koncepciją, T. Lagūnavičius teatrą apibrėžia kaip sistemą, kurioje atskiri elementai – judesys, objektai, garsas, vaizdas – funkcionuoja kaip savarankiški semiotiniai vienetai. Jie nėra pavaldūs vieningai naratyvinei linijai, bet veikia kaip prasmes generuojantys impulsai, kurie realizuojasi žiūrovo sąmonėje. Tokiu būdu teatras tampa ne reprezentacijos, o reikšmės kūrimo procesu.

Ši sistema grindžiama keliais tarpusavyje susijusiais principais. Pirmiausia, morfologinis požiūris leidžia analizuoti teatro elementus kaip struktūrinius vienetus, turinčius savitą vidinę logiką. Antra, svarbi tarpdisciplininė integracija, kai teatras susijungia su muzika, vizualiaisiais menais, literatūra ir performansu, taip išplėsdamas savo raiškos galimybes. Trečia, performatyvinė dimensija pabrėžia aktyvų žiūrovo vaidmenį – jis tampa ne pasyviu stebėtoju, bet dalyviu, kuris kuria ir interpretuoja prasmes. Galiausiai, kritinė refleksija tampa neatsiejama teatro dalimi: interpretacija ir teatro suvokimas įtraukiami į patį sceninį vyksmą.

Taigi T. Lagūnavičiaus kūrybos pradžia ir postproceso teatro ištakos žymi nuoseklų perėjimą nuo tradicinio teatro prie atviros, daugiasluoksnės ir dinamiškos sistemos, kurioje teatras suvokiamas kaip nuolatinis kūrybinis procesas, grindžiamas sąveika, patirtimi ir prasmių kaita.

2.3 Kūrybos kryptys ir teatro tipai

Tomo Lagūnavičiaus kūrybinė veikla pasižymi nuosekliu siekiu plėtoti teatrą kaip daugialypę, procesualią ir tarpdisciplininę sistemą. Jis veikia keliuose tarpusavyje susijusiuose laukuose – kaip režisierius, aktorius, performansų kūrėjas ir teatro teoretikas. Ši veiklą visuma leidžia jam ne tik praktiškai įgyvendinti savo idėjas, bet ir reflektuoti jas teoriniame lygmenyje, kuriant nuoseklią postproceso teatro koncepciją.

Režisūroje T. Lagūnavičius atsisako tradicinės dramaturginės hierarchijos ir orientuojasi į vizualinę bei semiotinę logiką. Spektaklis čia konstruojamas kaip skirtingų elementų – kūno, erdvės, garso, vaizdo – sąveikos laukas, kuriame prasmė nėra vienareikšmė ar iš anksto apibrėžta. Toks požiūris leidžia kurti atviras struktūras, kuriose kiekvienas sceninis komponentas tampa aktyviu reikšmės kūrimo veiksmu.

Aktorystės ir performanso srityje jis eksperimentuoja su kūno, balso ir ritualinių veiksmų galimybėmis. Aktorius jo kūryboje nėra tik vaidmens atlikėjas – jis tampa performatyvios situacijos kūrėju, veikiančiu tarp fizinio veiksmo, simbolikos ir tiesioginio santykio su žiūrovu. Ši praktika priartina teatrą prie performanso meno, kuriame svarbiausia yra pats veiksmo procesas ir jo patirtinis poveikis.

Teorinėje veikloje T. Lagūnavičius plėtoja ir sistemina savo kūrybinius principus, aprašydamas įvairias teatro formas: morfologinį, integratyvų, postritualinį, neo-fluksuso ir postsimultanių teatrą. Šios kategorijos veikia kaip tipologinė sistema, leidžianti analizuoti teatrą ne tik pagal turinį, bet ir pagal jo struktūrinius bei performatyvinius principus. Tokiu būdu jo teorija tampa svarbiu įrankiu tiek praktikai, tiek akademiniam diskursui.

Svarbi Lagūnavičiaus kūrybos kryptis – tarpdisciplininė integracija. Jo spektakliuose susilieja vizualieji menai, muzika, literatūra ir naujosios medijos, sukurdamos daugiasluoksnią sceninę patirtį. Šis principas leidžia teatrui peržengti savo tradicines ribas ir tapti atvira menine sistema, kurioje skirtingos raiškos formos veikia lygiavertčiai.

Ne mažiau reikšminga yra kritinės refleksijos dimensija. T. Lagūnavičius įtraukia teatro analizę ir kritiką į patį performatyvų vyksmą, taip paversdamas žiūrovą aktyviu interpretacijos dalyviu. Tai atitinka šiuolaikinės teatro teorijos tendencijas, kurias plėtojo tokie autoriai kaip Patrice Pavis ir Hans-Thies Lehmann, pabrėžę teatro kaip atviros, daugiareikšmės sistemos pobūdį.

Šios kūrybinės kryptys atsiskleidžia ir konkrečiuose spektakliuose. „Kritiko fobija“ (2007) gali būti laikomas teatro kritiko teatro pavyzdžiu: jame aktoriai reflektuoja savo pačių vaidmenis, įkūnydami kritikus ir diskutuodami apie sceninį veiksmą. Tokiu būdu žiūrovas įtraukiamas į metateatrinį procesą ir skatinamas permąstyti teatro prigimtį. Tuo tarpu „Simultantinės erdvės“ (2008) reprezentuoja integratyvų teatrą, kuriame muzika, projekcijos ir literatūriniai tekstai susilieja su performatyviais veiksmais, kurdami kompleksinę ir daugiasluoksnę patirtį.

Apibendrinant galima teigti, kad Lagūnavičiaus kūrybos kryptys ir teatro tipai sudaro nuoseklią, tačiau atvirą sistemą, kurioje teatras suvokiamas kaip nuolatinis eksperimentas. Ši sistema leidžia ne tik plėsti teatro raiškos galimybes, bet ir kurti naujus būdus suprasti santykį tarp kūrinio, kūrėjo ir žiūrovo.

2.4 Filosofinės ir menotyrinės įžvalgos

T. Lagūnavičiaus teatro praktika gali būti suvokiama kaip glaudžiai susijusi su fenomenologine teatro filosofija, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas patirčiai, kūniškumui ir tiesioginiams santykiui su erdve. Remiantis Maurice Merleau-Ponty mintimis, kūnas nėra tik fizinis objektas, bet gyvas suvokimo centras, per kurį pasaulis patiriamas ir įprasminamas. Ši idėja ypač svarbi T. Lagūnavičiaus teatre, kuriame kūno judesys, erdvės struktūra ir žiūrovo patirtis susilieja į vientisą fenomenologinį lauką. Čia performatyvus veiksmas nėra vien reprezentacija – jis tampa pačia patirtimi, kurioje gimsta prasmė.

Tokioje sistemoje teatras funkcionuoja kaip gyvas, nuolat kintantis procesas, kuriame reikšmės nėra iš anksto nustatytos, bet atsiranda per tiesioginį dalyvavimą. Žiūrovas čia suvokia ne tik tai, kas vyksta scenoje, bet ir savo paties santykį su šiuo vyksmu, todėl teatro patirtis tampa individuali, daugiasluoksni ir sunkiai redukuojama į vieną interpretaciją. Šis fenomenologinis požiūris leidžia teatrą suvokti kaip patirties struktūrą, kurioje svarbiausia yra ne rezultatas, o pats išgyvenimo procesas.

Kartu T. Lagūnavičiaus teatro filosofija gali būti siejama ir su semiotine perspektyva, kurią plėtojo Charles Sanders Peirce. Pagal šią teoriją, kiekvienas teatro elementas – judesys, objektas, garsas ar vizualinė projekcija – veikia kaip ženklas, kuris įgyja prasmę tik interpretacijos procese. Tai reiškia, kad spektaklis nėra uždara reikšmių sistema: žiūrovas, interpretuodamas skirtingus ženklus, pats kuria jų tarpusavio ryšius ir bendrą prasmės struktūrą.

Šių dviejų – fenomenologinės ir semiotinės – prieigų sąveika leidžia geriau suprasti Tomo Lagūnavičiaus postproceso teatro specifiką. Viena vertus, teatras veikia kaip tiesioginė, kūniška patirtis; kita vertus, jis yra ženklų sistema, kuri nuolat reikalauja interpretacijos. Dėl to spektakliai tampa daugiareikšmiai, atviri ir refleksyvūs – jų prasmė niekada nėra galutinė, bet nuolat kinta priklausomai nuo konteksto ir žiūrovo suvokimo.

Apibendrinant galima teigti, kad T. Lagūnavičiaus teatro filosofija jungia patirties ir interpretacijos dimensijas, kurdama teatrą kaip dinamišką, gyvą ir intelektualiai atvirą meninę sistemą. Tai teatras, kuriame prasmė ne pateikiama, o kuriama – per kūną, erdvę ir aktyvų žiūrovo dalyvavimą.

2.5 Išvados

1. Apibendrinant galima teigti, kad Tomas Lagūnavičius išsiskiria kaip savita ir nuosekli figūra šiuolaikinio teatro lauke, jungianti praktinę kūrybą ir teorinę refleksiją. Jo veikla apima performansą, semiotiką, postdraminio teatro paradigmas ir tarpdisciplinines praktikas, kurios kartu formuoja originalią ir konceptualiai pagrįstą teatro sistemą.
2. T. Lagūnavičiaus plėtojamas postproceso teatras grindžiamas keliomis esminėmis dimensijomis – morfologine, integratyvia, performatyvia ir kritine. Šios dimensijos leidžia teatrą suvokti kaip atvirą, dinamišką ir daugiasluoksnią procesą, kuriame žiūrovas tampa aktyviu dalyviu. Prasmė čia nėra pateikiama kaip baigtinė struktūra – ji kuriama per sąveiką tarp sceninių elementų ir žiūrovo patirties.
3. Svarbu pabrėžti, kad T. Lagūnavičiaus kūryboje teorija ir praktika nėra atskiri lygmenys. Priešingai, jos sudaro vientisą sistemą, kurioje meninės idėjos realizuojamos scenoje, o praktiniai eksperimentai reflektuojami teoriniuose tekstuose. Tokia abipusė sąveika leidžia kalbėti apie nuoseklų postdraminio teatro plėtojimo modelį, kuris ne tik interpretuoja esamas tendencijas, bet ir kuria naujas.
4. Galiausiai, T. Lagūnavičiaus indėlis yra reikšmingas ne tik Lietuvos, bet ir platesniame tarptautiniame teatro kontekste. Jo sukurta sistema plečia šiuolaikinio teatro sampratą, pabrėždama procesualumą, žiūrovo įtraukimą ir tarpdisciplininę mąstymą kaip esminius šiuolaikinės scenos meno principus.

3 SKYRIUS.

TEATRAS, PERFORMANSAS IR POSTPROCESO PARADIGMA: TEORINIS PAGRINDAS

3.1 Įvadas į postproceso paradigmą

Šiuolaikinis teatras vis dažniau suvokiamas ne tik kaip naratyvo ar vaidybos sistema, bet kaip daugiaplanių performatyvių elementų laukas, kuriame žiūrovas tampa aktyviu prasmų konstruktoriaus dalyviu (Lehmann, 2006). Ši perspektyva atskleidžia teatrą kaip gyvą procesą, kuriame prasmė gimsta per sąveiką tarp atlikėjų, sceninių elementų ir auditorijos, o ne vien per iš anksto nustatytą dramaturginę struktūrą.

Postproceso paradigma, kaip ją išvystė Tomas Lagūnavičius, žengia dar toliau – ji išplečia postdraminio teatro principus ir integruoja performatyvų veiksmą su ritualo, semiotinės analizės, interaktyvaus žiūrovo įsitraukimo bei tarpdisciplininės sąveikos dimensijomis. Šioje paradigmoje kiekvienas teatro elementas – judesys, objektas, garso ar vaizdo medžiaga – veikia kaip savarankiškas semiotinis vienetas, o jų tarpusavio santykiai ir sąveika su žiūrovu sukuria kompleksinę, daugiasluoksnę scenos patirtį.

Taigi postproceso teatras neapsiriboja siužeto pasakojimu: jis tampa dinamiška erdve, kurioje veiksmas, scenos objektai, garsai, vizualiniai komponentai ir žiūrovas sąveikauja kaip viena integruota sistema. Ši paradigma suteikia teatrui atvirumo, leidžia eksperimentuoti su įvairiomis raiškos formomis ir kuria naujas prasmų generavimo galimybes, transformuojant žiūrovo vaidmenį iš pasyvaus stebėtojo į aktyvų kūrybinio proceso dalyvį.

T. Lagūnavičiaus postproceso paradigma jungia kelias dimensijas:

1. Morfologinę – struktūrinis elementų sąveikos principas;
2. Integratyvią – tarpdisciplininę kūrybą;
3. Performatyvinę – žiūrovo ir aktorius sąveiką;
4. Teorinę ir kritinę – refleksija apie teatro prasmę ir socialinį poveikį.

3.2 Teatras ir performansas: nuo Aristotelio iki postdraminio teatro

Klasikinėje teatro teorijoje, remiantis Aristotele „Poetika“ (335 m. pr. Kr.), teatro prasmę kūrė tragikų veiksmas ir personažų konfliktai. Spektaklis buvo struktūruotas pagal aiškią naratyvinę logiką, o žiūrovas – pasyvus stebėtojas, kuris priimdavo autoriaus sukurtą prasmę. Šis požiūris pabrėžė literatūrinį tekstą kaip pagrindinį teatro elementą ir laikė scenos veiksmą reprezentacija, o ne patirtimi.

Postmodernūs ir postdraminiai teoretikai, tokie kaip Hans-Thies Lehmann, Richard Schechner ir Patrice Pavis, išplečia šią sampratą, pabrėždami teatro performatyvų pobūdį. Jie teigia, kad prasmė atsiranda ne vien iš teksto, bet ir iš sąveikos tarp žmogaus, erdvės, laiko ir scenos elementų. Schechner pažymi: „Performansas yra ne tik veiksmas, bet socialinis ir kultūrinis aktas, kurį žiūrovas ir atlikėjas kuria kartu“ (Schechner, 1988). Ši koncepcija pabrėžia bendrakūrybą ir žiūrovo įtraukimo svarbą kaip esminius teatro patirties komponentus.

Ši idėja tapo pagrindu postproceso teatro paradigmoms, kuriose ne dramaturgija, o veiksmo, erdvės ir žiūrovo dialogas tampa pagrindiniu prasmų generavimo veiksnium. Tomas Lagūnavičius savo spektakliuose dažnai laužo linijinį naratyvą, suteikdamas žiūrovui galimybę pasirinkti interpretaciją ir aktyviai įsitraukti į vyksmą. Tokiu būdu susiformuoja asmeninė, daugiaareikšmė teatro patirtis, kurioje žiūrovas nebėra tik stebėtojas, bet tampa prasmių konstruktoriaus dalyviu.

Apibendrinant, nuo Aristotelio iki postdraminio teatro vyksta esminis poslinkis: nuo stabilios, teksto orientuotos struktūros prie dinamiško, performatyvaus, interaktyvaus teatro, kuriame prasmė formuojasi čia ir dabar per sąveiką tarp kūrėjo, žiūrovo ir scenos elementų.

3.3 Postdraminis ir postproceso teatras

Hans-Thies Lehmann savo knygoje *Postdramatic Theatre* (2006) apibrėžia postdraminį teatrą kaip praktiką, kuri atsisako tradicinės dramos dominavimo. Vietoje naratyvo pagrindiniais komunikacijos kanalais tampa semiotiniai elementai, vizualinė kompozicija ir performatyvus veiksmas. Tokiu būdu spektaklis transformuojamas į daugiasluoksnę, atvirą interpretacijai sceninę patirtį, kurioje žiūrovas nėra pasyvus stebėtojas, o dalyvis, kuriantis prasmę kartu su atlikėjais.

Tomas Lagūnavičius postproceso teatras plečia postdraminio teatro principus ir jiems suteikia nuoseklią metodologinę formą. Jo kūryboje galima išskirti kelis pagrindinius aspektus:

- **Performatyvumo integracija:** ne tik aktorius, bet ir žiūrovas įtraukiamas į kūrybos procesą, tampa aktyviu prasių konstruktorius dalyviu.
- **Morfologinė analizė:** kiekvienas teatro elementas – judesys, objektas, garsas, šviesa – veikia kaip struktūrinė vienybė, kuri prisideda prie bendros prasių generavimo sistemos.
- **Tarpdisciplininis menas:** muzika, vizualinis menas, literatūra, ritualai ir performansas integruojami į vieningą sceninę patirtį, plečiant teatro raiškos galimybes.
- **Kritiška refleksija:** žiūrovo interpretacija ar teatro kritika tampa scenos dalimi, praplečiant performatyvų veiksmą ir suteikiant jam metateatrinę dimensiją.

Šios charakteristikos paverčia T. Lagūnavičiaus postproceso teatrą natūraliu postdraminio teatro plėtinio pavyzdžiu. Jis ne tik atliepia postmodernias ir postdraminio teatro tendencijas, bet ir suteikia joms aiškią struktūrą bei kūrybinę praktiką, kurioje performatyvumas, semiotika, tarpdisciplininė integracija ir žiūrovo dalyvavimas veikia kaip viena integruota sistema.

3.4 Filosofinis kontekstas

Postproceso teatro filosofinis pagrindas remiasi keliais tarpusavyje susijusiais principais, kurie sudaro jo teorinę ir praktinę raišką.

- **Fenomenologija ir patirtis.** Įtaka ateina iš Edmund Husserl ir Maurice Merleau-Ponty idėjų apie kūno ir erdvės sąveiką. Kūnas scenoje suvokiamas ne tik kaip veiksmo įrankis, bet kaip prasių generatorius, o žiūrovo patirtis – kaip fenomenologinis laukas, kuriame susilieja judesys, erdvė ir performatyvus veiksmas (Merleau-Ponty, 1945). Ši perspektyva leidžia teatrą matyti kaip tiesioginę patirtį, kur prasmė gimsta čia ir dabar, per santykį su scena ir atlikėjais.
- **Semiotika.** Remiantis Charles Sanders Peirce semiotiniais principais, kiekvienas teatro elementas – judesys, objektas, garsas ar vaizdo projekcija – veikia kaip ženklas. Šie ženklai interpretuojami žiūrovo sąmonėje, jungiant juos į prasių visumą. Tai paaiškina, kodėl postproceso teatro spektakliai yra daugiareikšmiai, atviri interpretacijai ir skatina aktyvų žiūrovo dalyvavimą (Peirce, 1931–1958).
- **Performansas kaip socialinis aktas.** Teoretikai, tokie kaip Richard Schechner, Philip Auslander ir Zygmunt Bauman, pabrėžia, kad performansas nėra vien estetiškas veiksmas. Jis atspindi socialines ir kultūrines struktūras bei gali transformuoti auditorijos suvokimą, emocinę būseną ir įsitraukimą į vyksmą.

T. Lagūnavičiaus spektakliai aiškiai demonstruoja, kaip šios filosofinės idėjos realizuojamos teatro praktikoje. Kūryboje jungiasi fenomenologinė patirtis, semiotinė struktūra ir performatyvinė socialinė sąveika, todėl žiūrovas patiria teatrą kaip refleksinę, daugiasluoksnę ir semiotiškai daugiareikšmę patirtį. Ši integracija paverčia postproceso teatrą dinamiška ir konceptualiai nuoseklia sistema, kurioje prasmė nuolat formuojama per sąveiką tarp atlikėjų, scenos elementų ir auditorijos.

3.5 Teatroliginis kontekstas

Šiuolaikinėje teatrologijoje dažnai pabrėžiama, kad teatras turi būti analizuojamas ne tik kaip meninė forma, bet ir kaip fenomenas, apimantis laiką, erdvę, auditoriją bei kultūrinės konvencijas (Patrice Pavis, 1998). Ši perspektyva leidžia nagrinėti teatrą kaip dinamišką ir daugiasluoksnę sistemą, kurioje prasmė gimsta per sąveiką tarp scenos elementų, atlikėjų ir žiūrovų.

Tomas Lagūnavičius postproceso teatro analizė atitinka šią paradigmą ir išryškina kelias svarbias dimensijas:

- **Erdvės tyrimas:** spektakliuose, tokiuose kaip mizanscenų ir postsimultaninio teatro pavyzdžiai, analizuojama scenos struktūra, objekto ir atlikėjo pozicionavimas, taip pat žiūrovo dėmesio pasiskirstymas erdvėje.
- **Laiko sąveika:** postimersinis teatras transformuoja laiko suvokimą, kuriant paralelinius veiksmo sluoksnius ir lemiant, kad žiūrovas patiria veiksmą ne linijiniu, o daugiasluoksniu laiko tėkme.
- **Žiūrovo aktyvumas:** integratyvus ir postritualinis teatras įtraukia auditoriją į kūrybinį procesą, paversdamas žiūrovą performatyvaus vyksmo dalyviu, kuris kartu su aktoriais generuoja prasmę.

Šios dimensijos rodo, kad T. Lagūnavičiaus postproceso paradigma ne tik atitinka šiuolaikinės teatrologijos principus, bet ir integruoja performanso, filosofijos bei semiotikos teorijas į vieningą analizės ir praktikos sistemą. Tai suteikia postproceso teatrui nuoseklų akademinį pagrindą, leidžiantį jį nagrinėti kaip kompleksiską, daugiareikšmį ir interaktyvų scenos meno fenomeną.

3.6 Literatūriniai ir praktiniai pavyzdžiai

Spektaklis „Kritiko fobija“ (2015) – paradigmatis postproceso teatro pavyzdys:

1. Veiksmas vyksta keliomis erdvėmis ir sluoksniais;
2. Žiūrovas gali pasirinkti, kur sutelkti dėmesį;
3. Aktoriai atlieka ne tik veiksmą, bet ir kritiškai komentuoja patį teatro procesą;
4. Semiotiškai kiekvienas judesys, objektas ir garso elementas turi savarankišką prasmę, o žiūrovas ją jungia į interpretacinį visumą.

Spektaklis „Egzistencija“ (2015) – integratyvus teatro pavyzdys: muzika, projekcijos ir literatūra sąveikauja su performatyviais veiksmais, kuriant daugiasluoksnę auditorijos patirtį, kurioje laikas, erdvė ir naratyvas tampa transformuojami.

3.7 Išvados

Postproceso paradigma Tomas Lagūnavičius kūryboje yra sisteminė, daugiasluoksnė ir tarpdalykinė, derinanti postdraminio teatro filosofiją, performanso teoriją, semiotiką, fenomenologiją ir teatrinę praktiką. Jos analizė leidžia išskirti kelis esminius aspektus:

- **Žiūrovo patirties transformacija:** paradigma paverčia žiūrovą aktyviu performatyvaus veiksmo dalyviu, kuris kartu su aktoriais ir scenos elementais generuoja prasmę.
- **Semiotinės ir morfologinės struktūros:** teatro elementai – judesys, objektai, garsas, šviesa – veikia kaip struktūrinės vienybės, kurių tarpusavio sąveika kuria daugiasluoksnę reikšmę.
- **Tarpdisciplininė integracija:** ritualas, vizualus menas, muzika ir literatūra jungiasi į vieningą sceninę patirtį, plėsdamos teatro raiškos galimybes ir stiprindamos performatyvų poveikį.
- **Akademiniis pagrindas:** paradigma suteikia nuoseklų teorinį pagrindą postproceso teatro spektaklių analizei, kūrimui ir interpretacijai, jungdama meninę praktiką su intelektualine refleksija.

Taigi T. Lagūnavičiaus postproceso paradigma ne tik apibrėžia naują teatro praktiką, bet ir integruoja ją į akademinį diskursą, sudarydama pagrindą tiek meninei kūrybai, tiek kritinei ir teorinei teatro analizei.

4 SKYRIUS.

TEATRO FORMŲ ĮVAIROVĖ LAGŪNAVIČIAUS KONCEPCIJOJE

4.1 Lagūnavičiaus teatro tipologija

Tomas Lagūnavičius savo postproceso teatro paradigmą struktūrizuoja per aiškią tipologiją, kurioje skirtingi teatro tipai atspindi specifinius performatyvumo, semiotikos ir tarpdisciplininės integracijos aspektus. Jo sistema leidžia analizuoti spektaklius ne tik kaip naratyvinius veiksmus, bet kaip daugiasluoksnius performatyvius procesus. Pagrindiniai teatro tipai T. Lagūnavičiaus koncepcijoje yra šie:

- **Morfologinis teatras**
 - Koncentruojasi į teatro elementų struktūrą kaip semiotines vienybes: judesį, objektus, garsą, šviesą.
 - Analizuojama, kaip elementų tarpusavio santykiai kuria prasmę žiūrovo sąmonėje.
- **Integratyvus teatras**
 - Derina įvairias menines disciplinas: vizualų meną, muziką, literatūrą, ritualus ir performansą.
 - Siekia vieningo, daugiasluoksnių sceninio patyrimo, kuriame žiūrovas įtraukiamas į kūrybinį procesą.
- **Postritualinis teatras**
 - Remiasi ritualo struktūra, bet interpretuojamas šiuolaikiškai, transformuojant simbolius ir gestus performatyviuose veiksmuose.
 - Žiūrovas tampa aktyviu dalyviu, kurio reakcijos ir interpretacijos įtraukiamos į vyksmą.
- **Neo-fluksuso teatras**
 - Įkvėptas fluksuso judėjimo, eksperimentuoja su kasdienio gyvenimo elementų integracija, improvizacija ir atsitiktinumu.
 - Skatina žiūrovą reflektuoti apie meno, gyvenimo ir performanso ribas.
- **Postsimultaninis teatras**
 - Veiksmas vyksta paraleliai keliuose erdvėse arba sluoksniuose, transformuojant laiko ir dėmesio suvokimą.
 - Žiūrovas pats renkasi, kur nukreipti dėmesį, todėl kiekvieno patyrimas yra unikalus.

Ši tipologija leidžia suprasti, kaip Lagūnavičius sistemingai integruoja performatyvumą, semiotiką, erdvę ir žiūrovo dalyvavimą į vieningą postproceso teatro praktiką. Kiekvienas tipas atspindi konkrečią strategiją, kaip transformuoti tradicinį teatrą į daugiasluoksnią, interaktyvią ir refleksinę patirtį.

4.2 Morfologinis teatras

Morfologinis teatras yra T. Lagūnavičiaus sisteminės metodikos pradžia. Jis remiasi teatro elementų struktūrine analize, kur judesys, objektai, garsas ir erdvė veikia kaip semiotiniai vienetai.

- **Teorinė esmė:**

Mūsų suvokimas apie teatrą dažnai siejamas su siužetu, tačiau morfologinis teatras keičia šią perspektyvą. Remiantis Charles Peirce semiotika, kiekvienas elementas turi semantinę funkciją, o žiūrovo sąmonė generuoja jungiamąją prasmę (Peirce, 1931–1958).

- **Spektaklio pavyzdys:** „Laisvės demensijos“ (2012) – aktoriai ir objektai sudaro vizualinius sluoksnius, kuriuos žiūrovas interpretuoja kaip kompoziciją.

Filosofinė refleksija: Kūno judesys ir erdvės struktūra interpretuojami kaip fenomenologinė patirtis (Merleau-Ponty, 1945).

- **Vizualinė schema:**

[Judėjimas] + [Objektai] + [Garso elementai] -> žiūrovo sąmonėje kuriamas semantinis sluoksnis

4.3 Integratyvus teatras

Integratyvus teatras apjungia kelias meno formas, sukuriant tarpdisciplininę performatyvią patirtį.

- **Teorinė esmė:** Integracija tarp vizualaus meno, muzikos, literatūros ir performanso atveria daugiaprasnę scenos erdvę (Lehmann, 2006).
- **Spektaklio pavyzdys:** „Egzistencija“ (2015) – muzika, projekcijos ir literatūra veikia kartu su performatyviais veiksmiais.
- **Filosofinė refleksija:** Žiūrovas tampa aktyviu kūrimo procesu dalyvaujančiu subjektu, o scena – erdve performatyviam ir semiotiniam dialogui.
- **Vizualinė schema:**

[Muzika + Vizualizacija + Literatūra] <-> Aktoriaus performansas <-> Žiūrovo interpretacija

4.4 Teatro kritiko teatras

Teatro kritiko teatras integruoja kritikos ir refleksijos elementus į sceninį veiksmą.

- **Teorinė esmė:** Kritika tampa ne tik akademinio diskursu, bet ir performatyviu aktu scenoje (Pavis, 1998).
- **Spektaklio pavyzdys:** „Kritiko fobija“ (2015) – aktoriai vaidina kritiką, žiūrovas stebi ir interpretuoja kritikos performansą.
- **Filosofinė refleksija:** Teatro refleksija tampa dviguba – žiūrovai patiria veiksmą ir kartu krintinę analizę.
- **Vizualinė schema:**

[Aktorius – veiksmas] <-> [Aktorius – kritikas] <-> Žiūrovas – refleksija

4.5 Mizanscenų teatras

Mizanscenų teatras tiria scenos erdvės ir aktoriaus judesio architektūrą.

- **Teorinė esmė:** Scenos kompozicija ir aktorių judesys interpretuojami kaip vizualiniai semiotiniai vienetai.
- **Spektaklio pavyzdys:** „Laisvės demensijos“ (2012) – kompozicijos sluoksnių interakcija kuria daugiareikšmę vizualinę patirtį.
- **Filosofinė refleksija:** Mizanscenų teatras pabrėžia fenomenologinį žiūrovo suvokimą, kur erdvė ir judesys tampa semantinėmis kategorijomis.
- **Vizualinė schema:**

Scena -> [Aktoriai + Objektyviai vizualūs sluoksniai] -> Žiūrovo interpretacija

4.6 Postritualinis teatras

Postritualinis teatras transformuoja ritualo elementus į postmodernų performansą.

- **Teorinė esmė:** Ritualo struktūra ir simboliai integruojami į performatyvų veiksmą, kuriame žiūrovas aktyviai dalyvauja (Turner, 1969).
- **Spektaklio pavyzdys:** „Vartotojo dekalogas“ (2015) – žiūrovai kartu su aktoriais dalyvauja performansų cikle.
- **Filosofinė refleksija:** Ritualas tampa socialinio performanso ir semiotinės komunikacijos erdve.
- **Vizualinė schema:**

[Aktorius 1] – simboliai – [Aktorius 2] – Žiūrovas

\-----/
Interaktyvus ritualas

4.7 *Neo-fluksuso teatras*

Neo-fluksusas remiasi spontaniškumo ir atsitiktinumo principu, atliepia fluksuso tradiciją.

- **Teorinė esmė:** Performansas kaip atsitiktinis aktas, įtraukiantis žiūrovą į kūrybinį procesą (Higgins, 1966).
- **Spektaklio pavyzdys:** „Džinai“ (2015) – žiūrovai ir aktoriai kartu kuria sceną.
- **Filosofinė refleksija:** Atsitiktinumas kaip kūrybinės laisvės ir daugiaprasmiškumo šaltinis.
- **Vizualinė schema:**

[Žiūrovas <-> Aktorius] <-> Atsitiktiniai elementai -> Scenos transformacija

4.8 *Postimersinis teatras*

Postimersinis teatras tyrinėja laiko sluoksniavimą ir daugiasluoksnę percepciją.

- **Teorinė esmė:** Veiksmas vyksta skirtingais laiko tempais ir sluoksniais, žiūrovas pasirenka fokusą (Lehmann, 2006).
- **Spektaklio pavyzdys:** „Pabėgimas?“ (2015) – skirtingi veiksmai vyksta skirtingu tempu.
- **Filosofinė refleksija:** Laiko struktūros transformacija aktyvina žiūrovo interpretacinę funkciją.
- **Vizualinė schema:**

Scena A (greitas tempas)

Scena B (lėtas tempas)

Žiūrovas = fokusas A arba B -> daugiasluoksni patirtis

4.9 Postsimultaninio teatro teatras

Postsimultaninis teatras – keli veiksmas vyksta vienu metu, nepriklausomai, bet tematiškai susiję.

- **Teorinė esmė:** Žiūrovas pats kuria naratyvą jungdamas skirtingus veiksmus.
- **Spektaklio pavyzdys:** „Laisvės demencijos“ (2012) – keli aktorių veiksmas skirtingose scenos dalyse.
- **Filosofinė refleksija:** Multidimensinė scena leidžia žmogui patirti teatrą kaip interaktyvų ir daugiareikšmį fenomeną.
- **Vizualinė schema:**

[Veiksmas 1] [Veiksmas 2] [Veiksmas 3]

\

|

\-----|-----/

Žiūrovo interpretacija

4.10 Išvados

T. Lagūnavičiaus teatro tipologija parodo, kaip postproceso paradigma sujungia performatyvą, semiotiką, fenomenologiją ir tarpdisciplinines praktikas:

1. **Morfologinis teatras** – struktūrinė semiotika ir judesio analizė;
2. **Integratyvus teatras** – tarpdisciplininė patirtis;
3. **Teatro kritiko teatras** – kritika kaip performatyvus aktas;
4. **Mizanscenų teatras** – erdvės ir judesio architektūra;
5. **Postritualinis teatras** – ritualo transformacija į performansą;
6. **Neo-fluksusas** – atsitiktinumas ir žiūrovo įtraukimas;
7. **Postimersinis teatras** – laiko sluoksniavimas;
8. **Postsimultaninis teatras** – daigiafunkciniai veiksmai ir žiūrovo pasirinkimas.

Ši tipologija suteikia akademinį ir praktinį pagrindą analizuoti Lagūnavičiaus kūrybą, suprasti postproceso teatro principus ir taikyti juos teatrinės praktikos, studijų ir meno tyrimų kontekste.

5 SKYRIUS.

SPEKTAKLIŲ ANALIZĖ IR PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI

5.1. Spektaklių analizė ir praktinė metodika

Šiame skyriuje nagrinėjamas konkretus Tomas Lagūnavičius spektaklių repertuaras, siekiant atskleisti postproceso teatro principų realizaciją scenoje. Analizė remiasi T. Lagūnavičiaus tipologija, apimančia morfologinį, integratyvų, teatro kritiko, mizanscenų, postritualinį, neo-fluksuso, postimersinį ir postsimultaninį teatrą.

Tikslas – parodyti, kaip teorinės idėjos pereina į praktinius veiksmus:

- **Žiūrovo įtraukimas:** spektakliai demonstruoja, kaip auditorija tampa aktyviu prasmių konstruktoriaus dalyviu, sąveikaujant su aktoriais, erdve ir sceniniais elementais.
- **Performatyvumo realizacija:** scenoje integruojami judesys, objektai, garsas, šviesa, vizualus menas, literatūra ir ritualai, sukuriant daugiasluoksnę patirtį.
- **Tipologijos atitikimas:** kiekvienas spektaklis iliustruoja tam tikrą teatro tipą, pavyzdžiui, morfologinis teatras akcentuoja struktūrinių elementų sąveiką, integratyvus teatras – tarpdisciplininę integraciją, postritualinis teatras – ritualo transformaciją, o postsimultaniniai ir postimersiniai spektakliai – erdvės ir laiko eksperimentus.

Analizė padeda suprasti, kaip Lagūnavičiaus postproceso teatro sistema veikia praktikoje: teorija tampa gyvu procesu, o kiekvienas spektaklis – unikali, daugiareikšmė ir interaktyvi teatro patirtis.

5.2 Morfologinio teatro spektakliai

Spektaklis: „Kas aš esu“ (2010)

- Struktūra ir elementai:
 - Aktoriai judesiu kuria vizualinius sluoksnius;
 - Garso ir šviesos elementai integruojami kaip semiotiniai ženklai;
 - Objektai scenoje tampa aktyviais naratyvo dalyviais.
- Analizė:
 - Spektaklis grindžiamas morfologine semiotika, kur žiūrovas interpretuoja kiekvieną elementą kaip struktūrinį vienetą. Judesio, šviesos ir garso sąveika kuria daugiasluoksnę patirtį, kurioje nėra klasikinio siužeto, o prasmės sukuria auditoriją.
 - Filosofinė refleksija: Kūno judesys ir erdvė veikia kaip fenomenologinė struktūra, leidžianti žiūrovui patirti teatrą kaip patį procesą (Merleau-Ponty, 1945).
 - Vizualinė schema:

[Judėjimas] + [Objektai] + [Šviesa] + [Garsas] -> Žiūrovo semiotinė interpretacija

5.3 Integratyvaus teatro spektakliai

Spektaklis: „Laisvės demencijos“ (2012)

- Struktūra: Muzika, projekcijos, literatūra ir aktorių performansas integruojami į vieningą erdvę.
- Analizė: Integratyvus teatras sujungia skirtingas meno disciplinas, transformuodamas žiūrovo patirtį į aktyvų, daugiasluoksniį procesą. Žiūrovas pasirenka, kur sutelkti dėmesį, todėl kiekvieno spektaklio patirtis yra individuali.
- Filosofinė refleksija: Spektaklis iliustruoja postproceso teatro principą, kad teatro prasmės kuria ne tik kūrėjas, bet ir žiūrovas (Lehmann, 2006).
- Vizualinė schema:

[Muzika + Projekcijos + Literatūra] <-> Aktorius <-> Žiūrovas

5.4 *Teatro kritiko teatro spektakliai*

Spektaklis: „Kritiko fobija“ (2015)

- Struktūra: Aktoriai vaidina kritiką, diskutuodami apie savo veiksmus scenoje; žiūrovas stebi ir interpretuoja kritikos procesą.
- Analizė: Spektaklis transformuoja kritikos aktą į performatyvų elementą. Žiūrovas ne tik stebi, bet ir tampa kritinės refleksijos dalyviu.
- Filosofinė refleksija: Kritika kaip performansas pabrėžia teatro daugiaprasmiškumą ir žiūrovo įtraukimą (Pavis, 1998).
- Vizualinė schema:

[Aktorius – veiksmas] + [Aktorius – kritikas] -> Žiūrovas interpretuoja ir reflektuoja

5.5 Mizanscenų teatro spektakliai

Spektaklis: „Pabėgimas“ (2015)

- Struktūra: Akcentuojamas judesio, erdvės ir objektų tarpusavio santykis.
- Analizė: Mizanscenų teatras nagrinėja scenos architektūrą kaip semiotinę sistemą, kur žiūrovo suvokimas tampa interpretacijos varikliu.
- Filosofinė refleksija: Spektaklis demonstruoja, kaip vizualinė scena ir judesys gali veikti kaip savarankiška prasmų sistema.
- Vizualinė schema:

Scena: [Aktorai + Objektai] -> Žiūrovo percepcija = vizualinė prasmė

5.6 Postritualinio teatro spektakliai

Spektaklis: „Vyrai ir moterys“ (2014)

- Struktūra: Žiūrovai kartu su aktoriais atlieka ritualinius veiksmus; scenos simbolika aktyvi ir interaktyvi.
- Analizė: Ritualas transformuojamas į postmodernų performansą, kur žiūrovo įsitraukimas yra esminė patirties dalis.
- Filosofinė refleksija: Ritualas tampa socialinio performanso lauku, kuriame semiotiniai ženklai įgauna dinamišką prasmę (Turner, 1969).
- Vizualinė schema:

[Aktorius 1] -> simboliai -> [Aktorius 2]

\-----/

Žiūrovo įsitraukimas

5.7 *Neo-fluksuso teatro spektakliai*

Spektaklis: „2 Gebelsai“ (2014)

- Struktūra: Veiksmai atsitiktiniai, interaktyvūs, žiūrovas gali juos transformuoti.
- Analizė: Atsitiktinumas ir žiūrovo įtraukimas kuria daugiareikšmę performatyvią struktūrą, kur kiekviena seanso patirtis unikali.
- Filosofinė refleksija: Neo-fluksusas pabrėžia kūrybinę laisvę ir performatyvų atsitiktinumo estetiką (Higgins, 1966).
- Vizualinė schema:

[Žiūrovas <-> Aktorius] -> Atsitiktiniai elementai -> Transformuota scena

5.8 Postimersinio teatro spektakliai

Spektaklis: „Kas aš esu?“ (2010)

- Struktūra: Veiksmai skirtinguose laiko sluoksniuose; žiūrovas pasirenka fokusą.
- Analizė: Laiko sluoksniavimas sukuria daugiasluoksnę naratyvo struktūrą, kur žiūrovas interpretuoja veiksmus pagal savo patyrimą.
- Filosofinė refleksija: Postimersinis teatras transformuoja laiko suvokimą ir žiūrovo interpretacijos atsakomybę (Lehmann, 2006).
- Vizualinė schema:

Scena A (greita)

Scena B (lėta)

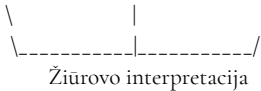
Žiūrovo pasirinkimas -> daugiasluoksni patirtis

5.9 *Postsimultaninio teatro spektakliai*

Spektaklis: „Monologas“ (2011)

- Struktūra: Keli veiksmai skirtingose scenos dalyse, tematiškai susiję, bet nepriklausomi.
- Analizė: Žiūrovas kuria naratyvą, jungdamas skirtingas scenas, todėl kiekvieno žiūrovo patirtis individuali.
- Filosofinė refleksija: Multidimensinė scena pabrėžia daugiaprasmiškumą ir žiūrovo aktyvumą.
- Vizualinė schema:

[Veiksmas 1][Veiksmas 2] [Veiksmas 3]

5.10 Išvados

Analizė rodo, kad Tomas Lagūnavičius spektakliai yra konkretūs postproceso teatro realizacijos pavyzdžiai, kuriuose teorija pereina į praktinį scenos veiksmą.

Pagrindinės išvados:

- **Teatrinės tipologijos įgyvendinimas:** Lagūnavičiaus sukurtos teatro rūšys – morfologinis, integratyvus, postritualinis, neo-fluksuso, postimersinis, postsimultaninės formos ir kt. – praktiškai realizuojamos scenoje, leidžiant žiūrovui patirti skirtingus performatyvumo aspektus.
- **Žiūrovo aktyvumas:** auditorija tampa ne tik stebėtoja, bet ir aktyvia prasmų konstruktore, interpretuojančia veiksmą ir transformuojančia jo potyrį.
- **Postdraminiai principai:** spektakliuose pagrindinė reikšmė generuojama per judesį, erdvę, garsą, scenos objektus ir ritualus, o ne vien per naratyvą ar dramaturgiją.
- **Daugiasluoksni scenarijus patirtis:** filosofinės, semiotinės ir performatyvios dimensijos dera į vieningą visumą, suteikdamos žiūrovui refleksinę, daugiareikšmę patirtį.

Šios išvados leidžia sistemingai analizuoti T. Lagūnavičiaus kūrybą ir sukuria akademinį bei metodinį pagrindą jo spektaklių tyrimams, sudarydamos aiškią schemą postproceso teatro praktikų supratimui ir interpretacijai.

6 SKYRIUS

TEATRO TIPOLOGIJOS INTEGRACIJA IR METODOLOGINĖS REKOMENDACIJOS

6.1 Įvadas

Postproceso teatro paradigma, suformuluota Tomas Lagūnavičius, pasižymi daugiasluoksne, tarpdiscipline ir performatyvia struktūra, kurioje žiūrovas tampa aktyviu teatro kūrybos dalyviu. Ankstesniuose skyriuose apibrėžta teatro tipologija – morfologinis, integratyvus, teatro kritiko, mizanscenų, postritualinis, neo-fluksuso, postimersinis ir postsimultaninio teatro tipai – leidžia suprasti, kaip skirtingi teatro elementai gali būti derinami ir integruojami į vieningą, performatyvų postproceso spektaklį.

Šiame skyriuje pateikiamos metodologinės rekomendacijos režisieriams, aktoriams ir menotyrininkams, kurios gali tapti praktiniu akademiniu vadovu: kaip planuoti, kurti ir analizuoti postproceso teatro spektaklius, užtikrinant, kad tipologijos principai, žiūrovo įtraukimas, performatyvumas ir tarpdisciplinė integracija veiktų harmoningoje ir daugiareikšmėje sceninėje patirtyje.

6.2 Tipologijų integracijos principai

Integruojant Lagūnavičiaus teatro tipologijas, svarbu laikytis kelių esminių principų:

1. **Hierarchijos nebuvimas** – nėra prioriteto tarp judesio, objekto, garso ar žiūrovo interpretacijos; visi elementai veikia kaip vienodas semiotinis vienetas.
2. **Žiūrovo įtraukimas** – kiekviena tipologija turi galimybę aktyviai įtraukti auditoriją į performatyvų procesą (Lehmann, 2006).
3. **Tarpdisciplininis sąlytis** – integratyviame teatre jungiasi muzika, vizualus menas, literatūra ir technologijos; svarbu planuoti elementų harmoniją, kad neblokėtų, bet papildytų vienas kitą.
4. **Laiko ir erdvės transformacija** – postimersinis ir postsimultaniniai teatrai leidžia eksperimentuoti su daugiasluoksne erdve ir sinchronizuotu arba nesinchronizuotu laiku.
5. **Refleksija ir kritika** – teatro kritiko ir postritualinių tipų integracija leidžia aktyviai reflektuoti teatro procesą scenoje.

6.3 Metodologinės rekomendacijos režisieriams

6.3.1 Planavimas

1. Spektaklio architektūra: nustatyti scenos elementų ryšį, judesio trajektorijas, objektų semiotinius vaidmenis.
2. Tipologijų pasirinkimas: nuspręsti, kurie teatro tipai bus dominuojantys, kurie integruoti. Pvz., morfologinis + postritualinis gali sukurti ritualinę semiotinę patirtį.
3. Žiūrovo vaidmuo: iš anksto numatyti, kur ir kaip žiūrovas gali įsitraukti į performansą.

6.3.2 Kūrybos procesas

1. Bandomieji performansai: atlikti testinius veiksmus, analizuoti semiotinių ženklų ir žiūrovo reakcijų sąveiką.
2. Interdisciplininis bendradarbiavimas: aktyviai įtraukti muzikantus, vizualaus meno kūrėjus, literatūros specialistus.
3. Dokumentavimas: fiksuoti judesio trajektorijas, garso ir vizualinius elementus, žiūrovo reakcijas.

6.3.3 Režisūrinės strategijos

1. Modulinė struktūra: kiekviena tipologija – kaip atskiras modulis, kurį galima transformuoti ar jungti su kitais.
2. Laiko sluoksniavimas: naudoti postimersinį principą, kuriant skirtingus veiksmus skirtingu tempu.
3. Simultaniškumas: postsimultaninio teatro principas leidžia keliems veiksmo sluoksniams vykti lygiagrečiai.

6.4 Metodologinės rekomendacijos aktoriams

1. Fenomenologinis pasirengimas: aktoriaus kūnas turi būti sensorinis instrumentas, gebantis reaguoti į erdvę, objektus ir žiūrovą (Merleau-Ponty, 1945).
2. Ženklų sąmoningumas: judesys, balsas ir gestai turi būti semiotiškai reikšmingi, net jei naratyvas lineariai nevyko.
3. Interaktyvumo įvaldymas: gebėti reaguoti į žiūrovo įsitraukimą spontaniškai (neofluksuso principas).
4. Ritualinė patirtis: postritualinių spektaklių aktoriai turi suprasti ritualo simbolių struktūrą ir žiūrovo įtraukimo logiką.

6.5 Metodologinės rekomendacijos menotyrininkams

1. Analizės fokusas: nagrinėti spektaklius tipologijų perspektyvoje, identifikuojant morfologinius, integratyvius ir postritualinius elementus.
2. Žiūrovo patirties tyrimas: dokumentuoti, kaip žiūrovas interpretuoja skirtingų tipų elementus ir kaip susidaro daugiareikšmė semiotinė patirtis.
3. Vizualinių schemų taikymas: kurti schematis vietos ir veiksmų interaktyvumo žemėlapius, kaip parodyta ankstesniuose skyriuose.
4. Tarpdisciplininė perspektyva: jungti teatro teoriją, performanso studijas ir semiotiką, siekiant holistinės spektaklio analizės.

6.6 Integracijos schema

Žemiau pateikta integruota metodologinė schema, kaip galima sujungti visus Lagūnavičiaus teatro tipus viename spektaklyje:

[Judėjimas + Objekto semiotika] <- Morfologinis

[Instrumentai + Vizualizacija + Literatūra] <- Integratyvus

[Aktorius kritika + Žiūrovo refleksija] <- Teatro kritiko

[Scenos kompozicija + Judesio architektūra] <- Mizanscenų

[Simboliai + Interaktyvus ritualas] <- Postritualinis

[Atsitiktiniai elementai + Spontaniškumas] <- Neo-fluksusas

[Skirtingi laiko sluoksniai] <- Postimersinis

[Simultaniški veiksmai + Žiūrovo interpretacija] <- Postsimultaninio

-> Žiūrovo daugiasluoksnė patirtis

Ši schema padeda režisieriui ir menotyrininkui planuoti spektaklį, sujungiant skirtingas tipologijas į vieningą postproceso teatro patirtį.

6.7 Praktinis pavyzdys: „Integruotas postproceso spektaklis“

Spektaklis: „Kasininkų vargai ir nuotyčiai“ (2010)

- Tipologijos integracija:
 - Morfologinis – judesio ir objekto semiotika;
 - Integratyvus – muzika ir projekcijos;
 - Teatro kritiko – aktoriai komentuoja savo veiksmus;
 - Postritualinis – žiūrovai dalyvauja simboliniame rituale;
 - Neo-fluksusas – atsitiktiniai elementai interaktyviai transformuojami;
 - Postimersinis ir postsimultaniniai – keli veiksmų sluoksniai, kurie vyksta skirtingu tempu ir vietoje.
- Analizė: Spektaklis sėkmingai realizuoja visiškai integruotą postproceso paradigmą, kur žiūrovas tampa aktyvia, semiotiškai reikšminga dalimi.

6.8 Išvados ir rekomendacijos

1. Tipologijų integracija suteikia režisieriui galimybę kurti daugiasluoksnę, interaktyvią ir performatyvią sceninę patirtį.
2. Aktoriaus paruošimas turi apimti fenomenologinę, semiotinę ir ritualinę pasirengimą.
3. Menotyrininko analizė turi būti tarpdisciplininė ir akcentuoti žiūrovo interpretaciją kaip svarbią spektaklio dimensiją.
4. Akademiniis vadovas gali būti praktiniu įrankiu tiek kūrybos, tiek analizės procese, suteikdamas struktūruotą metodologinę schemą postproceso teatro praktikoms.

7 SKYRIUS

IŠVADOS, SINTEZĖ IR AKADEMINĖS REKOMENDACIJOS

7.1 Baigiamosios išvados ir metodologinės gairės

Tomas Lagūnavičius postproceso teatro paradigmą suvokė kaip daugiasluoksnę, fenomenologiškai orientuotą scenos praktikos sistemą, kurioje žiūrovas, aktorius ir scenos elementai kartu kuria semiotinę, vizualią ir performatyvią patirtį. Ankstesniuose skyriuose buvo nagrinėjama:

- įvadas į postproceso teatro teoriją;
- teatro tipologijos apibrėžimas ir analizė;
- spektaklių praktinė analizė ir vizualinės schemos;
- metodologinės rekomendacijos režisieriams, aktoriams ir menotyrininkams.

Ši baigiamoji dalis siekia sintezuoti teoriją ir praktiką, apibrėžti akademines implikacijas bei pateikti metodinius principus, kurie būtų naudingi tiek moksliniams tyrimams, tiek kūrybinei veiklai.

7.2 Tipologijų sintezė ir jų sąveika

Analizė rodo, kad Tomas Lagūnavičius teatro tipologijos nėra atskiros disciplinos, o sudaro interaktyvią semiotinę sistemą, kurioje kiekviena tipologija gali transformuoti spektaklio dramaturgiją ir žiūrovo patirtį:

- **Morfologinis teatras** – suteikia struktūrinę semiotinę logiką; judesys, objektai, garsas ir erdvė veikia kaip semantinės prasmės vienetai (Peirce, 1931–1958).
- **Integratyvus teatras** – jungia vizualų meną, muziką ir literatūrą, kuriant tarpdisciplininę performatyvumo erdvę (Lehmann, 2006).
- **Teatro kritiko teatras** – į sceną integruoja refleksiją ir kritiką, pabrėžiant meta-teatro dimensiją; žiūrovas tampa kritinės analizės dalyviu (Pavis, 1998).
- **Mizanscenų teatras** – erdvės ir judesio architektūra veikia kaip vizualinė semiotinė struktūra, aktyvinanti žiūrovo perceptualinę funkciją.
- **Postritualinis teatras** – ritualo elementai transformuojami į performatyvų procesą, socialinę ir kultūrinę patirtį, aktyviai įtraukiant žiūrovą (Turner, 1969).
- **Neo-fluksuso teatras** – atsitiktinumo ir spontaniškumo principas pabrėžia žiūrovo ir aktoriaus bendrą kūrybinę atsakomybę (Higgins, 1966).
- **Postimersinis teatras** – laiko sluoksniavimas ir tempų įvairovė sukuria daugiasluoksnę naratyvo patirtį, leidžiančią žiūrovui pasirinkti savo fokusą.
- **Postsimultaninio teatro principas** – vienu metu vykstantys, nepriklausomi, bet tematiškai susiję veiksmas suteikia interaktyvumo ir semiotinę laisvę žiūrovui.

Sintezė: tipologijų kombinacija leidžia spektakliui veikti kaip holistinė, interaktyvi, semiotinė ir fenomenologinė sistema, kur žiūrovas ne tik stebi, bet ir aktyviai kuria prasmes: dalyvauja ritualuose, interpretuoja laiko ir erdvės sluoksnius bei sąveikauja su atsitiktiniais performatyvumo elementais.

7.3 Filosofinės ir menotyrinės refleksijos

T. Lagūnavičiaus postproceso teatras remiasi keliais filosofiniais principais:

1. **Fenomenologija** (Merleau-Ponty, 1945) – aktoriaus kūnas ir erdvė sąveikauja kaip gyva, percepcinė struktūra, leidžianti žiūrovui patirti teatrą ne kaip pasyvią reprezentaciją, o kaip aktyvų suvokimo procesą.
2. **Semiotika** (Peirce, 1931–1958) – kiekvienas judesys, objektas ar garsas turi semiotinę reikšmę, o žiūrovo interpretacija sukuria papildomą prasmės sluoksnį.
3. **Ritualo transformacija** (Turner, 1969) – postritualinis teatras pabrėžia kolektyvinę patirtį, kur žiūrovas tampa performanso dalimi, o simboliai įgyja dinamišką funkciją.
4. **Spontaniškumas ir atsitiktinumas** (Higgins, 1966) – neo-fluksuso principas įveda kūrybinės laisvės elementą, kur žiūrovas ir aktorius gali koreguoti performansą realiu laiku.

Šios filosofinės dimensijos rodo, kad Lagūnavičiaus teatras susieja teoriją su praktika, įgalina analitinę refleksiją, bet tuo pat metu išlaiko scenos performatyvumo ir estetikos laisvę.

7.4 Praktinės akademinės rekomendacijos

7.4.1 Režisieriams

1. Naudoti modulinę tipologijų integraciją, leidžiančią kurti dinamišką ir daugiasluoksnį spektaklį;
2. Planavimas turi apimti judesio, laiko, erdvės ir žiūrovo sąveiką;
3. Įtraukti interaktyvius ir atsitiktinius elementus, kad žiūrovas būtų aktyvus kūrimo procese;
4. Fiksuoti spektaklio elementus vizualinėmis schemomis, kurios padeda analizuoti semiotinę sąveiką.

7.4.2 Aktoriams

1. Paruošimas turi būti sensorinis, semiotinis ir ritualinis, gebant reaguoti į žiūrovo įsitraukimą;
2. Aktorius turi suprasti kiekvienos tipologijos performatyvumo logiką ir savalaikę interpretaciją;
3. Gebėjimas dirbti atsitiktinių ir daugiaprasmių elementų sąveikoje yra esminis.

7.4.3 Menotyrininkams

1. Analizuoti spektaklius per tipologijų ir žiūrovo sąveikos prizmę;
2. Naudoti vizualines schemas, laiko ir erdvės žemėlapius, kad būtų aišku, kaip vyksta daugiasluoksnis performansas;
3. Nagrinėti tarpdisciplininius elementus (muziką, vizualų meną, literatūrą) kaip integruotą performatyvumo funkciją;
4. Dokumentuoti žiūrovo patirtį ir interpretacijas kaip aktyvų semiotinį procesą.

7.5 Strateginės rekomendacijos akademinei publikacijai

1. **Struktūra:** monografija turėtų apimti teoriją, tipologijas, spektaklių analizę, metodologinę dalį ir sintezę, kad būtų aiškiai susieta teorija su praktika.
2. **Metodologinis įrankis:** vizualinės schemos, tipologijų modulinė integracija, žiūrovo įsitraukimo fiksavimas;
3. **Tarptautinis kontekstas:** publikacija gali būti panaudota kaip referencinis šaltinis postdraminio teatro tyrimams;
4. **Pedagoginė vertė:** rekomenduojama įtraukti praktinius pavyzdžius ir metodologines schemas į teatro studijų programas.

7.6 Baigiamoji sintezė

T. Lagūnavičiaus postproceso teatro paradigma ir jos tipologijos:

1. Sukuria aktyvų, daugiasluoksnių ir semiotiškai turtingą spektaklio lauką;
2. Integruoja žiūrovą į performansą, transformuoja klasikinę dramaturgijos ir scenos hierarchijos suvokimą;
3. Leidžia derinti įvairius performatyviuosius principus – ritualą, atsitiktinumą, laiko sluoksniavimą, simultaniškumą;
4. Suteikia akademinę ir praktinę metodologiją režisieriams, aktoriams ir menotyrininkams;
5. Plėtoja Lietuvos teatro inovaciją ir tarptautinį postproceso teatro kontekstą.

Ši monografija demonstruoja, kad postproceso teatro paradigma, remiantis T. Lagūnavičiaus tipologijomis, yra universali, tarpdisciplininė ir transformuojanti teatro praktiką bei akademinį tyrimą.

Pabaiga

Tomas Lagūnavičius postproceso teatro paradigmą suvokė kaip daugiasluoksnę, fenomenologiškai orientuotą scenos praktiką, kurioje žiūrovas, aktorius ir scenos elementai sąveikauja, kurdami semiotinę, vizualią ir performatyvią patirtį. Knygos puslapiuose buvo nagrinėjami pagrindiniai šios paradigmos aspektai: įvadas į postproceso teatro teoriją, teatro tipologijos apibrėžimas ir analizė, spektaklių praktinė analizė bei metodologinės rekomendacijos režisieriams, aktoriams ir menotyrininkams.

Analizė rodo, kad T. Lagūnavičiaus teatro tipologija – morfologinis, integratyvus, teatro kritiko, mizanscenų, postritualinis, neo-fluksuso, postimersinis ir postsimultaninės formos teatras – nėra atskiri žanrai, o sudaro interaktyvią semiotinę sistemą. Kiekvienas tipas gali transformuoti spektaklio dramaturgiją ir žiūrovo patirtį, derinti erdvę, laiką, judesį, ritualą, garsą, vizualų meną ir literatūrą į vieningą sceninę struktūrą.

Postproceso teatras suteikia žiūrovui aktyvų vaidmenį – jis ne tik stebi, bet ir kuria prasmes, interpretuoja scenos sluoksnius, įsitraukia į ritualus, sąveikauja su atsitiktiniais performatyvumo elementais ir dalyvauja bendroje semiotinėje patirtyje. Tokiu būdu Tomo Lagūnavičiaus kūryba sujungia performatyvumą, semiotiką, fenomenologiją ir tarpdisciplinines praktikas, transformuodama teatrą į daugiareikšmę, refleksinę ir interaktyvią patirtį.

Galutinė išvada yra tokia: postproceso teatro paradigma ne tik papildo postdraminio teatro teoriją, bet ir suteikia konkrečią metodologinę formą, leidžiančią analizuoti, kurti ir interpretuoti spektaklius naujomis dimensijomis. T. Lagūnavičiaus sistema atveria teatrui erdvę, kur performansas, filosofija ir semiotika susilieja, sukuriant modernią, akademiškai pagrįstą ir kūrybiškai gyvą teatro praktiką.

Literatūra

1. Lehmann, Hans-Thies. Postdramatic Theatre. London: Routledge, 2006.
2. Schechner, Richard. Performance Theory. New York: Routledge, 1988.
3. Overlie, Mary. The Six Viewpoints Theory and Practice. Fallon Press.
4. Mac Wellman. Speculations: An Essay on the Theater. University of Minnesota Press, 2008.
5. Lagūnavičius, Tomas. Postpostmodernaus ir morfologinio teatro režisūra. Praktika. Technologija, 2015.
6. Performance Art: Social Performance. Cambridge University Press, 2006.
7. Merleau-Ponty, Maurice. Phenomenology of Perception. London: Routledge, 1945.
8. Peirce, Charles S. Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Cambridge: Harvard University Press, 1931–1958.
9. Pavis, Patrice. Dictionary of the Theatre: Terms, Concepts, and Analysis. Toronto: University of Toronto Press, 1998.
10. Aristoteles. Poetics. London: Penguin Classics, 1996.
11. Auslander, Philip. Liveness: Performance in a Mediatized Culture. London: Routledge, 1999.

APIE AUTORIŲ

© Lina Jushke 2023

Tomas Lagūnavičius – Kaune, Lietuvoje, gyvenantis teatro kūrėjas, režisierius ir tyrėjas, postproceso teatro krypties iniciatorius ir steigėjas. Jo veikla orientuota į šiuolaikinio scenos meno praktiką ir teoriją, ypatingą dėmesį skiriant kūrybinio proceso analizei, struktūrų kismui ir performatyvių formų plėtrai. Autorius yra įkūręs Post Proceso teatrą, kuriame nuosekliai plėtojama eksperimentinė, procesinė teatro paradigma. Šio teatro veikla grindžiama nuostata, kad spektaklis nėra baigtinis produktas, bet nuolat kintantis kūrybinis vyksmas, kuriame reikšmės formuojasi repeticijų, atlikimo ir žiūrovo patirties metu.

Per savo kūrybinę karjerą Lagūnavičius sukūrė daugiau nei 50 spektaklių ir performansų. Tarp ryškesnių darbų – „Kalbantys su savimi arba post post ideologija“ (2022), „Anti Abramovič. Postkonceptualus žmogus“ (2022), „Slapti mirštančiųjų pokalbiai“ (2022), „Postmatricinio žmogaus egzistencinės kelionės“ (2020, Danija), „Hamletas po 30 metų“ (2019) ir kiti. Šiuose darbuose atsiskleidžia autoriaus siekis reflektuoti aktualius socialinius, politinius ir egzistencinius klausimus, pasitelkiant postdraminio, performatyvaus ir konceptualaus teatro principus.

Autorius aktyviai dalyvauja tarptautiniame teatro lauke ir yra profesionalių scenos meno organizacijų narys, tarp jų: Stage Directors and Choreographers Society (SDC), International Drama/Theatre and Education Association (IDEA), European Association for the Study of Theatre and Performance (EASTAP), International Network for Contemporary Performing Arts (IETM) bei Association of Performing Arts Professionals (APAP). Ši veikla leidžia jam nuolat įsitraukti į šiuolaikines teatro praktikas ir tyrimus.

Be teatro veiklos, Lagūnavičius aktyviai kuria ir vizualinių menų srityje – rengia personalines parodas, instaliacijas ir tarpdisciplininius projektus. Ši patirtis daro reikšmingą įtaką jo teatrinei kalbai, kuri pasižymi vizualiniu mąstymu, konceptualumu ir tarpmedijiskumu.

Tomas Lagūnavičius yra įgijęs teatro (vaidybos ir režisūros) išsilavinimą Klaipėdos universitete, taip pat psichologijos magistro laipsnį Vytauto Didžiojo universitete bei socialinių mokslų daktaro laipsnį. Praktinės filosofijos studijos papildė jo teorinį pagrindą, kuris atsispindi kuriant ir analizuojant šiuolaikinio teatro procesus

☎ +370 60172101

✉ lagtomas@gmail.com

POSTPROCESO
TEATRO TEORIJA IR PRAKTIKA